

Fortvilelse, et positivt aspekt ved mennesket?

Fortvilelse i lys av Kierkegaard, Sartre og Beauvoir.

Tonje Ørnholt

16.04.2010

Masteressay i filosofi FIL 4091.

Veileder: Tove Pettersen

Institutt for filosofi, ide- og kunsthistorie, og klassiske språk.

2010. Vår.

I denne oppgaven vil jeg ta for meg min tolkning av Kierkegaards konsept om fortvilelse som et positivt aspekt ved mennesket. Kierkegaard skriver at fortvilelsen både er en fordel og en mangel (*Sygdommen til døden*, 2003, s. 174), og jeg ønsker å fokusere på dette her. Jeg vil vise at mennesket på tross av sine menneskelige begrensninger vil kunne vende fortvilelsen om til å være et positivt aspekt ved bevissthet på seg selv og sine muligheter i kraft av å være ånd. På den måten handler fortvilelse om å forholde seg til seg selv. I *Sygdommen til døden* (2003) tar Kierkegaard utgangspunkt i en forståelse av mennesket som motsetningsforhold, og jeg vil forsøke å belyse hvilke problemer det kan innebære. I utgangspunktet kan det se ut som om Kierkegaard har et pessimistisk menneskesyn. Mennesket er endelig, og den menneskelige eksistens innebærer uforenelige motsetningsforhold. På tross av denne innfallsvinkelen ønsker jeg gjennom denne oppgaven å vise at Kierkegaard innehar en positiv tenkning der mennesket nettopp på grunnlag av å være motsetningsforhold, har mulighet til å overskride sine begrensninger, og dermed oppheve tilværelsens motsigelser gjennom tro. Jeg vil deretter bruke to nærliggende tenkere, Sartre og Beauvoir, for å sette Kierkegaard i sammenheng. Slik jeg tolker Sartre mener han at mennesket er i evig streben etter å bli hel (i-og-for-seg-væren), men at dette er en unyttig streben da Gud bare er en forestilling mennesket selv har skapt. I lys av dette mener jeg at Sartre innehar et pessimistisk menneskesyn til forskjell fra Kierkegaard som jeg tolker til å mene at fortvilelsen er et positivt aspekt ved mennesket. Avslutningsvis vil jeg ta for meg Beauvoirs syn som jeg mener gir et positivt perspektiv på menneskets streben. Jeg ønsker å vise at Beauvoir til forskjell fra Sartre betrakter menneskets dynamiske og ubestemte eksistens som utviklende, snarere enn å være en uendelig streben som ikke fører noe sted. På den måten mener jeg at Beauvoir kan sammenlignes med Kierkegaard i den forstand at de begge tenker på menneskets streben som utviklende (den fører et sted), mens Sartre derimot ser det som en håpløs streben mot intet.

Mennesket er motsetningsforhold.

Søren Kierkegaard ønsker å ta utgangspunkt i det eksistensielle mennesket. Hva vil det si å være ett menneske og hva innebærer dette? Forståelse foretas av ett subjekt, og derfor er det mennesket som er utgangspunkt for all forståelse. I *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1994) kommer Kierkegaard med en kritikk av objektiv tenkning. Han skriver at objektiv tenkning er likegyldig ved det tenkende subjekt og dens eksistens (s. 63). I følge Kierkegaard er streben hva det vil si å eksistere, og streben er uendelig (s. 74). Samtidig er mennesket endelig, og dette er tilværelsens paradoks. Et hvert menneske har en sterk naturlig drift til å bli noe annet enn det det er (s. 108). Mennesket er del av to riker, det endelige og det uendelige. Det innebærer at mennesket er motsetningsforhold som del av en jordlig og en guddommelig verden.

Hva innebærer det at mennesket er motsetningsforhold?

Kierkegaard innleder *Sygdommen til døden* (2003) med å belyse menneskets motsetningsforhold: ”Mennesket er en Synthese af Uendelighed og Endelighed, af det Timelige og det Evige, Af Frihed og Nødvendighed, kort en Syntese” (s. 173). Slik jeg tolker Kierkegaard er det som kjennetegner mennesket at en som del av den jordlige verden har begrensninger, samtidig som en har muligheter i kraft av å være et forhold mellom to (2003, s. 173). Motsetningsforholdene i mennesket innebærer at en har muligheter, samtidig som det begrenser hva en kan utrette som menneske. Det vil alltid være biologiske og psykologiske forutsetninger for, og konsekvenser av forskjellige måter å utleve den menneskelige eksistens. Disse psykologiske og biologiske forutsetningene er naturlige nødvendigheter som forutsetter, men samtidig begrenser hva en kan utrette som menneske. Mennesket er en syntese hvor det ene bestandig er sitt motsatte, og slik oppstår motsetningsforhold (2003, s. 188). I lys av dette kan tilværelsen virke motsigelsesfull. Tilværelsen virker motsigelsesfull fordi den menneskelige eksistens innebærer frihet i kraft av å være motsetningsforhold, en har muligheter fordi en er del av to verdener. Mennesket er både fri og begrenset, og slik oppstår et motsetningsforhold. Som et eksempel kan det å bli født og oppvokst i en middelklasse familie i Oslo ha mange muligheter for utfoldelse (selvrealisering), samtidig som det utelukker en hel del muligheter. En vil f. eks ha mange sosiale og økonomiske friheter, samtidig som dette også gir begrensninger da en alltid vil være bundet til et bestemt ståsted. Poenget er at selv om man er født med gode forutsetninger, kan en ikke bli hva som helst. Ens opphav har betydning for hva en senere vil gjøre i livet sitt. I gjennom livet vil en (dog i

varierende grad og ikke likt for alle) stå ovenfor hva Kierkegaard vil kunne mene innebærer muligheter, men som samtidig skaper begrensninger, og jeg vil forsøke å vise hvorfor Kierkegaard i første del av *Sygdommen til døden* ønsker å fokusere på nettopp disse motsetningsforholdene i mennesket. Jeg har innledningsvis belyst at mennesket er en del av to verdener, og jeg skal utdype denne tolkningen i forståelsen av at mennesket er ånd. Slik jeg tolker Kierkegaard, er det fordi mennesket er ånd at en har mulighet til å overskride sine begrensninger.

Mennesket er ånd.

”Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv...” (2003, s. 173). Dette er inngangen på første avsnitt av *Sygdommen til døden*. Dette utdraget belyser motsetningsforholdene i ett menneske, mennesket er et forhold som forholder seg til seg selv, og dette innebærer at tilværelsen oppleves motsigelsesfull. Mennesket er et forhold mellom to, og Kierkegaard belyser at det er flere inkommensurable motsetningsforhold i mennesket; Uendelighet og endelighet, timelige og evige, frihet og nødvendighet (2003, s. 173). Menneskets eksistens innebærer altså et forhold mellom motsetninger, og tilværelsen oppleves derfor motsigelsesfull fordi disse motsetningene er uforenelige elementer fordi de er av en slik art at de er usammenlignbare.

Mennesket er også et forhold mellom sjel og legeme. Legemet belyser de begrensningene det innebærer å være ett menneske. Fordi mennesket er materielt har det en endelig tid på jorden, og eksistensen innehar derfor en fysiologisk begrensning for hva en kan utrette. Samtidig har mennesket en sjelelig del. Sjelen er immateriell, den er ånd, og denne tilnærmingen kan kanskje knyttes til en nytenkning av antikkens skille mellom sjel og legeme. Kierkegaard bruker flere steder Sokrates som eksempel på forståelsen av sjelens udødelighet, blant annet i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1994, s. 168) og *Sygdommen til døden* (2003, s. 179). Sjelen er menneskets evne og mulighet til å overskride sin faktiske eksistens i verden, og sjelen kan på den måten forstås som den guddommelige delen av mennesket. Sjelen er det som gjør at en kan overskride sine begrensninger. Mennesket er dermed en del av to riker som belyser motsetningsforholdene i mennesket. Jeg synes at Kierkegaards forståelse av at mennesket er ånd kan knyttes til sjelens udødelighet. Mennesket er endelig, eksistensielt forstått, samtidig er en av åndelig natur, en er del av noe større enn en selv, noe som er evig og absolutt. Jeg skal komme tilbake til det evige i mennesket når jeg ser på forholdet mellom

Gud og mennesket. Først skal jeg se på hvordan motsetningsforholdene i mennesket innebærer en fortvilelse. Slik jeg tolker Kierkegaard er fortvilelse et essensielt aspekt ved mennesket, og forteller oss hva det innebærer å være ett menneske. Jeg skal belyse at det fordi mennesket er motsetningsforhold at fortvilelse knyttes til menneskets eksistens.

Fortvilelse.

Kierkegaard skriver at fortvilelsen både er en fordel og en mangel (2003, s. 174), og slik forstått kan fortvilelse beskrive hva det vil si å være menneske med de muligheter og begrensninger det innebærer i kraft av å være til. Mennesket er av åndelig natur, og kan derfor overskride sin faktiske situasjon, samtidig som dets væren i verden innebærer begrensninger. Motsetningsforholdene i mennesket innebærer at det menneskelig forstått er umulig å ha en fullstendig frihet, og at menneskets begrensninger innebærer fortvilelse. Kierkegaard skriver at fortvilelse er at mennesket ikke er seg bevisst på å være ånd (2003, s. 184). Fortvilelse handler altså om forholdet en har til seg selv, og jeg synes det underbygger min tolkning i denne oppgaven av at fortvilelsen har et positivt aspekt da den nettopp muliggjør for at mennesket kan gjøre seg bevisst på å være ånd, og på den måten overskride sine begrensninger og oppløse tilværelsens motsigelser. Mennesket kan aldri kvitte seg med fortvilelsen fordi en aldri kan kvitte seg med seg selv. Mennesket må alltid forholde seg aktivt til seg selv, og på den måten kan fortvilelse forstås som et resultat av menneskets valg om hvordan en velger å leve.

Sygdommen til døden (2003) handler om fortvilelse som den sykdom som er karakteristisk ved mennesket. I motsetning til andre helbredelige og uhelbredelige sykdommer, er ikke fortvilelse en kroppslig sykdom. Fortvilelse er åndens sykdom (2003, s. 183). Fortvilelsen kan derfor ikke helbredes slik andre sykdommer kan kureres, den er stadig vedvarende ved alle menneskets psykologiske tilstander. Fortvilelsen kommer innenfra (2003, s. 251). Fortvilelse er et sentralt ord i Kierkegaards filosofi, og det har en vesentlig betydning for hans trosforståelse. Slik jeg tolker det, er det fordi fortvilelse er et essensielt aspekt ved mennesket at en har mulighet til å overskride tilværelsens motsigelser i kraft av tro. Kierkegaard skriver i innledningen av boken at det er den kristne som oppdaget sykdommen (2003, s. 170), og jeg skal se nærmere på det når jeg tar for meg forskjellen mellom bevisst og ubevisst fortvilelse. Fortvilelsen er uhelbredelig fordi det er åndens sykdom, ånden er udødelig, men lever i en timelig kropp: ” Skulde et Menneske døe af Fortvivlelse, som man dør af en Sygdom, saa maatte det Evige i ham, Selvet, kunne døe i samme forstand som Legemet dør af

Sygdommen. Men dette er en Umulighet; Fortvivlelsens Døen omsætter sig bestandigt i en Leven” (2003, s. 177). Fortvilelse belyser på den måten motsetningsforholdene i mennesket. Det er fordi mennesket er motsetningsforhold som del av to riker, at fortvilelse er karakteristisk ved hva det vil si å være ett menneske.

Å være seg bevisst fortvilelsen.

I lys av min forståelse er alle mennesker fortvilet, og fortvilelsen handler om hvordan mennesket velger å leve livet sitt. Fortvilelse er på den måte et essensielt aspekt ved mennesket, som gir innsyn i de muligheter og begrensninger en har i livet. I mange situasjoner ønsker en ikke å vedkjenne seg sine begrensninger, og beveger seg på den måten *bort* fra seg selv. Uavhengig av om mennesket forholder seg til seg selv eller ikke, vil fortvilelsen stadig være vedvarende ved alle menneskets tilstander, og belyser den stadige spenningen mellom motsetningsforholdene i mennesket. Kierkegaard skiller her mellom bevisst og ubevisst fortvilelse. Bevissthet på fortvilelsen belyser at mennesket allerede *var* fortvilet, og alltid *er* fortvilet (2003, s. 183). Fortvilelsen henger slik jeg forstår det som sagt sammen med at mennesket er del av to verdener, den jordlige og den åndelige verdenen. Ens tid på jorden er endelig, og den menneskelige eksistens innebærer begrensninger, samtidig som en er evig i lys av å være ånd. Dette er et motsetningsforhold som er uforenelig, og mennesket flykter fra fortvilelsen til en hver tid uavhengig av om en er seg bevisst fortvilelsen eller ikke.

Fortvilelsen er på den måte stadig vedvarende som en reaksjon på de valg mennesket velger å ta i livet sitt. Mennesket kan benekte fortvilelsen ovenfor seg selv, men kan aldri egentlig *kvitte* seg med seg selv, og på den måten er fortvilelsen vedvarende så lenge mennesket lever.

Slik jeg forstår det er forskjellen på bevisst og ubevisst fortvilelse forskjellen mellom den kristne og den ikke kristne. Den kristne vedkjenner seg at tilværelsen er motsigelsesfull, samtidig som den ikke mister tiltroen til seg selv og verden. Kanskje kan det tolkes som å dreie seg om å håndtere at den menneskelige natur er motsetningsfull, og samtidig finne en måte å leve med fortvilelsen i kraft av sin tro/tiltro til en høyere makt. Ved å være seg bevisst på fortvilelsen vil en se sine faktiske begrensninger, og dermed sin undergang som menneske (tiden på jorden er endelig, en har begrensninger, og tilværelsen er motsigelsesfull), samtidig som en ikke gir opp, en får ny tro/tiltro til verden. Bevissthet på fortvilelsen kan forstås som en form for selvbevissthet i lys av at mennesket er et forhold av motsetninger, og bevissthet på dette vil gi mennesket en bevissthet på seg selv: ” Jo mere bevidsthed, jo mere Selv...”

(2003, s. 187). Fortvilelsen kan på den måten snu om til å være et positivt aspekt ved mennesket da den åpner opp for en sjelelig tilgang til en selv. Jeg skal nå se nærmere på dette

i lys av tro som motgift på fortvilelsen som kan oppløse tilværelsens motsigelser. Hvis fortvivelse er et essensielt aspekt ved mennesket som en aldri kan kvitte seg med, er fortvilelsen en del av menneskets åndelige natur, og dermed et forhold som er evig i mennesket: ” Var der intet Evigt i et Menneske, saa kunde han slet ikke fortvivle, men kunde Fortvivlelsen fortære hans Selv, saa var der alligevel ingen fortvivelse til” (2003, s. 180).

Tro.

Hva vil det si å være en troende i følge Kierkegaard? Det er vanskelig å vite om Kierkegaard mener at tro er tro *på* Gud og/eller en tro/tiltro til noe som står utenfor en selv. Kanskje kan det bety at den troende finner en trygghet i Gud, og kan dermed finne hvile med seg selv i tilværelsen (finne hvile i Guds åsyn). Kierkegaard er ikke akkurat konsekvent her, og det er derfor ikke lett å komme med en klar utarbeidelse av hans trosforståelse. I løpet av hans forfatterskap har han operert under flere psydonymymer (Climacus/ anti Climacus, Johannes *De Silentio* for å nevne noen), og Kierkegaards egne syn gir derfor forskjellige og ganske kontradiktoriske tolkninger. Fordi han ofte opererer i gåter og fører en nesten lyrisk stil, har han ofte en dobbelhet i forhold til tro (2003, s. 314). Han retter et kritisk blikk på kristendommen, samtidig som mange tolker han som å være en kristen tenker. Kierkegaard skriver at den bevisste fortvilede har sanne forestillinger om hva fortvivelse er, og på den andre siden klarhet over seg selv (2003, s. 198). Jeg synes dette belyser hva jeg tidligere har uthevet om at bevissthet er selvbevissthet, for å gjenta: ”jo mere bevidsthed jo mere Selv” (2003, s. 187). Jeg skal her ta utgangspunkt i en tolkning av at dette er en kristen trosforståelse, og jeg skal underbygge dette perspektivet trinnvis gjennom flere avsnitt. Kierkegaard skriver i *Sygdommen til døden* at ingen lære har ført Gud og menneske så nært sammen som kristendommen (s. 267), og jeg ønsker å ha det som utgangspunkt for min tolkning av hans trosforståelse. Jeg har sett på mennesket forstått som ånd, og at motsetningsforholdene i mennesket gir en vedvarende fortvivelse. Jeg skal nå se på fortvilelsens positive aspekt som utgangspunkt for at mennesket kan komme nærmere Gud.

Fortvilelsens positive aspekt.

Med utgangspunkt i forståelsen av at mennesket er motsetningsfullt, bestående av både en materiell og en immateriell del det forholder seg til, kan det se ut som at mennesket har mulighet til å overskride sine begrensninger ved å gjøre seg bevisst fortvilelsen som en mangel ved menneskets karakteristikk. Å gjøre seg bevisst fortvilelsen kan dermed åpne for de muligheter fortvilelsen også innebefatter. Menneskelig forstått kan begrensningene føre til

at mennesket er evig fortvilet i den forstand at det bare ser de negative aspektene ved fortvilelsen. Mennesket ser det da bare som en umulighet å fortsette sitt livsløp med tro/tiltro til en selv, og stopper i fortvilelse av sin egen maktesløshet.

Likevel kan fortvilelse forstås som et positivt utgangspunkt når mennesket gjør seg bevisst på seg selv i stedet for å flykte fra sin smertefulle undergang skriver Kierkegaard, og tro er på den måten "medisinen" som oppløser tilværelsens motsigelser: "Den Troende eier den evig sikre Modgift mod Fortvivlelse..." (2003, s. 196). Fortvilelsen vil som sagt stadig være der, men den troende vil kunne håndtere fortvilelsen på en annen måte enn den ikke troende. I lys av dette kan tro tolkes som en drivkraft for å overskride de faktiske begrensningene i tilværelsen. Den troende får ny tillit/tiltro til seg selv og verden på tross av sine menneskelige begrensninger. Det er slik jeg forstår at den troende ser og forstår sin egen undergang.

Forholdet mellom Gud og mennesket.

"At påpege at menneskets fundamentale tilstand er fortvivlelse, bliver ensbetydende med at påpege, at Gud er meget langt væk, og at Han i hvert fald forsvinder helt, hvis fortvivlelsen fornægtes og mennesket sætter sin lid til sig selv og sin egen fornuft" (2003, s. 342). Dette står skrevet i etter ordene om hvordan lese *Sykdommen til døden* (2003). Jeg synes denne tolkningen belyser hva jeg tidligere har fremhevet om at fortvilelsen får et positivt aspekt hvis mennesket bevisstgjør seg den som en del av hva det vil si å være ett menneske. Ved å komme nærmere seg selv, vil mennesket på den måte også komme nærmere Gud. Jeg har tidligere sett på mennesket som et forhold mellom motsetninger, og at fortvilelse er en reaksjon på dette forholdet. Fortvilelsen kan gjøre mennesket bevisst på at det er ånd. På den måten kan fortvilelsen både forstås som en fordel og en mangel da det gir mulighet til å vedkjenne seg tilværelsens motsigelser, samtidig som det er en vedvarende sykdom fordi mennesket nettopp er disse forholdene (Det er et essensielt aspekt ved mennesket. En kan ikke være på annen måte). Jeg har også sett på hvordan tro kan oppløse tilværelsens motsigelser. Jeg vil her se nærmere på hvordan tro kan oppløse tilværelsens motsigelser, fordi dette er viktig i forhold til min tolkning av at mennesket har mulighet til å overskride sine begrensninger i kraft av tro.

"Fortvivlelsens Misforhold er ikke et simpelt Misforhold, men et Misforhold i et Forhold, der forholder sig til sig selv, og er sat af et Andet, saa Misforholdet i hiint for sig værende Forhold tillige reflekterer sig uendelig i Forholdet til den Magt, som satte det" (2003, s. 174). Jeg synes dette utdraget er et godt utgangspunkt for min tolkning av forholdet mellom Gud og

mennesket. Det annet som her er belyst er slik jeg forstår det Gud. Sitatet illustrerer hvordan mennesket er satt av noe utenfor en selv som er av et annet rike. Hvis dette annet representerer Gud, og mennesket er skapt av Gud, så tar mennesket del av/i dette riket, samtidig som avstanden er uendelig stor. Menneskets åndelige natur belyses av at det er satt av ett annet, av Gud. Samtidig har mennesket begrensninger, nemlig fordi det er endelig, og derfor er mennesket uendelig fortvilet: ” Altsaa, enhver menneskelig Existent, der formeentligen er blevet eller blot vil være uendelig, ja ethvert Øieblik, i hvilket en menneskelig Existent er blevet eller blot vil være uendelig, er Fortvivelse” (2003, s. 188). For å belyse at avstanden mellom Gud og menneske er uendelig stor skriver han videre: ”Det Afgjørende er: for Gud er alt Mulig. Dette er evig sandt og altsaa sandt i ethvert øieblik” (2003, s. 195). Dette belyser at mennesket er alt hva Gud ikke er, mennesket er et forhold mellom det evige og det timelige. I lys av dette ser det på den ene siden ut til at mennesket kan overskride sine begrensninger som dens eksistens innebærer, men på den annen side kan en aldri flykte fra sin natur.

Som jeg har belyst, er menneskets eksistens i verden endelig, begrenset og motsigelsesfull. På den andre siden er mennesket i lys av en kristen trosforståelse også en del av noe uendelig, helhetlig og absolutt. Gud er alt det mennesket ikke er, samtidig som mennesket er satt av Gud, og derfor en del av det guddommelige riket. Kierkegaard skriver i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1994) at det er absolutt forskjell mellom Gud og menneske, da Gud er evig mens mennesket er et eksisterende enkelt menneske (1994, s. 181). Samtidig er det Gudsforholdet som gjør ett menneske til ett menneske (1994, s. 204). På den måten er det et motsetningsforhold mellom Gud og mennesket, samtidig som mennesket har elementer av Gud iboende i seg i den forstand det er ånd. Mennesket er derfor del av to verdener. På tross av at avstanden mellom Gud og menneske er uendelig stor, er min tolkning at det likevel er mulig å gripe det guddommelige ved menneskets åndelige natur. Mennesket kan overskride sin betingede væren ved å utleve sin åndelige natur, og har muligheten til det gjennom tro.

Tro er emosjonell hengivelse.

I kapittel to av *Kierkegaard, the arguments of the philosopher* (1999) skriver Alastair Hannay om hvordan han tolker tro i Kierkegaards filosofi. Han forstår tro som et valg mennesket må bekrefte ovenfor seg selv. Mennesket kan i følge Hannay kvitte seg med fortvilelsen ved å velge å tro at fortvilelsen ikke bare er en fysisk sykdom: ”In other words, the self has to side with the position which affirms that it is more than finite, thus ceasing to believe that it is

merely finite and so deliberately removing the frustration that this "knowledge" presents" (s. 35). Mennesket må altså bekrefte overfor seg selv at det er "mer" enn endelig, så opphøre å tro at det bare er endelig, og så fjerne frustrasjonen som denne kunnskapen viser. Han fortsetter med å skrive at mennesket kan foreta seg en viljeshandling der det bestemmer seg for å bli uendelig ved å ofre absolutt alt. Dette vågestykket innebærer at mennesket setter hele sitt liv på spill i kraft av troen, og dette er et vågestykke som menneskelig forstått er galskap (1999, s. 36). Slik jeg forstår det er troshandlingen galskap fordi den overskrider rasjonell forståelse, det er en subjektiv tilslutning til seg selv gjennom en høyere makt (noe hinsides en selv) som har rot i følelser.

Slik jeg tolker Kierkegaard er tro en subjektiv tilslutning til en selv, og gir en dermed en ny tiltro til tilværelsen på tross av dens motsigelsesfulle natur. Kierkegaard legger vekt på at tro har rot i følelser, og har derfor hovedsakelig subjektiv verdi. For Kierkegaard er ikke tro noe en kan ha begrep om, det vil utelates mye om tro kun gripes ved fornuften. Forordene til *Frygt og Bæven* (2003) belyser dette tydeligere: "Om man end var i stand til at omsætte hele Troens Indhold i Begrebets Form, saa følger deraf ikke, at man har begrepet Troen, begrebet, hvorledes man kom ind i den, eller hvorledes det kom inn i Een" (s. 11). Dette understreker Kierkegaards kritikk av objektiv tenkning, og for å belyse dette nærmere, vil jeg trekke frem Kierkegaards sammenligning mellom tro og forelskelse (2003, s. 254). En troende kan aldri falle seg inn å bevise sin tro rasjonelt, i likhet vil en som virkelig er forelsket aldri kunne bevise sin kjærlighet rasjonelt. Dette er for meg plausibelt da følelser knyttet til forelskelse er subjektive, i den forstand at det bare kan oppleves av den forelskende. På samme måte er den troendes kjærlighet en subjektiv tilslutning til seg selv gjennom en tro på/tiltro til Gud. En bekrefter en selv ved å vedkjenne seg sine begrensninger som menneske, og kan på den måten få en ny tiltro til seg selv ved å utleve sin åndelige natur.

Tro er for Kierkegaard altså basert på følelser, og tro er å gi seg hen ved å være villig til å ofre alt som tilsynelatende gir livet mening: "... At troe er just at tabe Forstanden for at vinde Gud" (2003, s. 195). Å gi seg hen er å gi seg hen til gud. Ved å være villig til å ofre alt setter en hele sitt liv på spill, og dette er et vågestykke som ikke hører hjemme i fornuften, fordi den ikke baserer seg på en avgjørelse som er helt grunnlagt i fornuften. (Like fullt vil mange si at det er en viljessak). Kierkegaard utfordrer på den måten mennesket til å gå fullstendig inn i seg selv, og stole på sin følelsesmessige tilknytning til seg selv. På tross av at sannsynligheten for å mislykkes er så stor at det rasjonelt sett vil være absurd å ofre seg, bør den troende overskride den fornuftsmessige kalkulasjonen, og fortsette å tro selv om det

menneskelig forstått er absurd. Fordi det som skiller den troende fra den ikke troende er at den troende vil fortsette å tro da den har muligheten til å ha et sant forhold til seg selv gjennom en lidenskapelig og ubetinget kjærlighet til Gud. Den troende ser og forstår menneskelig talt sin undergang (sin fortvilelse over å ha begrensninger), men trosser likevel frykten og sannsynlighetsberegningen for å mislykkes. På tross av at den troende ser og forstår sin undergang vil hun fortsette å tro. ”Den troende seer og forstaaer menneskelig talt sin Undergang (i hvad der er hændt han, eller i hvad han har vovet), men han troer. Derfor gaaer han ikke under” (2003, s. 196). Undergangen fremstår på den måten annerledes for den som tror. Mens en ikke troende ser det som en umulighet å overskride sine menneskelige begrensninger er ikke undergang lenger en undergang for den troende. Jeg vil nå se på hva det kan bety å tro i kraft av det absurde.

Gud er kjærlighet.

Kierkegaard belyser problemer ved en ren begrepsmessig verdensforståelse både i *Frygt og Bæven* (2003) og *Afsluttende uvidenskabelig efterskrift* (1994). En slik tenkning utelater mye da det er mennesket som er utgangspunktet, og forståelse har derfor en subjektiv karakter basert på de begrensninger og muligheter menneskets eksistens innebærer. Slik jeg tolker Kierkegaard er tro som sagt en kontinuerlig beslutning mennesket foretar seg i lys av sin tro/tiltro til Gud. På den måten vil mennesket foreta seg seriøse beslutninger på tross av at tilværelsen til tider oppfattes som paradoksal. Ved å gi seg hen gjennom sin ubegrensede kjærlighet til Gud, vil mennesket få ny tiltro til seg selv og tilværelsen. Guds kjærlighet er inkommensurabel for hele virkeligheten (FB, 2003, s. 35). Slik jeg tolker Kierkegaard, har ikke tro en slutning, men er en evig beslutning mennesket tar ved å gi seg hen til Gud. Tro er en ubegrenset kjærlighet til Gud, og med troen kan en overskride sine faktiske begrensninger som menneske: ” – dog er Gud Kjærlighed og vedbliver at være det for mig; thi i Timeligheden kan Gud og jeg ikke tale sammen, vi have intet Sprog tilfældes” (2003, s. 36). Dette belyser at avstanden mellom Gud og menneske er uendelig stor, og underbygger min tolkning av at tilværelsen oppleves motsigelsesfull fordi mennesket er motsetningsforhold av uforenelige elementer.

I følge Kierkegaard er det ikke fornuften, men lidenskapen mennesket mangler, og det er lidenskap som er nøkkelen til å oppløse tilværelsens motsigelser. Tro er subjektiv fordi tro innebærer lidenskap, og lidenskap er subjektivitet (AUE, 1994, s. 109). Tro har derfor kun betydning for en selv, i den forstand dens opplevelse kun er subjektiv, og Kierkegaard er

derfor også svært kritisk til kristendommen. Ingen prester kan frelse en forsamling, tro er en prosess et hvert individ kan nå gjennom å overskride fornuften og gi seg fullstendig hen i kraft av sin lidenskap: ” At begribe er Menneskets Omfang i Forhold til det Menneskelige; men at troe er Menneskets Forhold til det Guddommelige” (2003, s. 247). En kollektiv tilhørighet i kirken har derfor ingenting for seg. På tross av at det menneskelig forstått er det umuligste av alt, vil den troende fortsette å tro, mens den ikke troende stopper opp da den ser sine menneskelige begrensninger. Det er uendelig lidenskap som skal til for å opphøre tilværelsens motsigelser, og denne lidenskapen er subjektiv. Den har bare betydning for den troende. Prester vil gjøre kristendommen universell ved å dokumentere sin egen tro gjennom bevis fra bibelen (AUE, 1994, s. 110). Ved å lete etter bevis vil de overbevise andre om at deres tro er rett, men for Kierkegaard er ikke dette rett innfallsvinkel. Tro er subjektiv fordi det innebærer lidenskap. Med lidenskap som utgangspunkt tror den troende i kraft av det absurde. Hva innebærer å tro i kraft av det absurde?

Troens ridder

I følge Kierkegaard innebærer tro risiko, og jo mer en risikerer jo mer tror en (AUE, 1994, s. 175). Abraham er Kierkegaards eksempel på en som tror i kraft av det absurde. *Frygt og Bæven* (2003) handler om Abrahams ferd mot Morijabjerget for å ofre sin eneste sønn, Isaak. Abraham er en troende som på tross av sin kjærlighet for Isaak er villig til å ofre han til Gud. Ved å ofre sønnen resignerer han, han er villig til å miste det kjæreste han har for en kjærlighet som er større enn alt annet, hans kjærlighet til Gud. Resignasjon brukes med svært forskjellig betydning, men slik jeg forstår det i lys av Kierkegaard, er det knyttet til menneskets valgmuligheter og dens frykt og usikkerhet ved å foreta seg feilaktige beslutninger. I lys av Abraham eksempelet tolker jeg resignasjon som utgangspunktet for tro. Abraham får et kall fra Gud om å ofre Isaak, og selv om dette innebærer en maktesløshet trosser Abraham sine menneskelige begrensninger og konsentrerer hele sitt liv i sin tro. ”I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile...” (2003, s. 45). Abraham vil kunne oppnå fred og hvile ved å gi avkall på Isaak. Å ofre Isaak til Gud er en absurd tanke fordi den ikke har rot i fornuften, men er en kjærlighetserklæring til Gud. I stedet for å gi opp, snu på ferden mot fjellet, overskrider Abraham sin tvil på om han vil få Isaak tilbake. Abraham illustrerer troens ridder, og belyser at det menneskelig forstått er galskap av Abraham å ofre sin eneste sønn, men lidenskapen overskrider all menneskelig forståelse. I troen gir Abraham derfor ikke avkall på noe, tvert imot får han alt når han gir seg hen til Gud (FB, 2003, s. 48). Troen begynner der fornuften opphøyes (2003, s. 52), og dette er det absurde. Troen er så

lidenskapelig at den ikke kan gis betydning for andre enn den troende da den kun kan oppleves av den troende. Abraham fortsetter hele veien mot fjellet uten å snu, fordi han i kraft av sin tro har et håp om å få Isaak tilbake. Han overskrider sin eksistensielle tvil, og utfører en handling som menneskelig forstått er galskap fordi det overskrider både fornuft og følelser.

Å tro i kraft av det absurde er slik jeg forstår det å gå ut av den menneskelige væren, ut av verden, for så å komme tilbake igjen til seg selv med ny tiltro til verden: "Han gjør Resignationens uendelige Bevægelse, og oppgiver Isaak, dette kan Ingen forstaae, fordi det er et privat Foretagende; men dernæst gjør han i ethvert Moment Troens Bevægelse" (2003, s. 105). Tro er på den måten urealistisk, den krever at en fjerner seg uendelig fra allmenne forestillinger (2003, s. 316). Ved å overskride sine begrensninger som her blant annet innebefatter tvil og redsel, gir Abraham fra seg Isaak i troen på at han vil få han tilbake, eller at Gud skal gi han en ny Isaak i kraft av det absurde. Menneskelig forstått ville det være absurd å ofre sønnen for et kall, det strider mot rasjonell forståelse, og er derfor en absurd handling. Selv om det menneskelig forstått er en håpløs foretagelse, overskrider Abraham sin tvil. Det vesentlige er at Abraham tror, og hans tro er hans egen. I lys av dette handler Abraham i tråd med seg selv når han handler i tråd med Gud, og han forholder seg til seg selv som menneske. Abrahams tro er ikke en slik tro hvor en kun ser det positive, men er snarere en tro hvor det negative er like vesentlig som det positive (2003, s. 320). En må ofre for å få, ved å se sin egen undergang vil en få ny tro/tiltro til seg selv og tilværelsen. Jeg skal nå se på Sartres forståelse av streben som et essensielt aspekt ved mennesket, som til forskjell fra Kierkegaards trosforståelse er en evig streben mot intet. I lys av denne innfallsvinkelen vil jeg vise at Sartre innehar et pessimistisk menneskesyn til forskjell fra Kierkegaard og Beauvoir som jeg skal ta for meg avslutningsvis.

"Eksistens forut for essens"

Jean Paul Sartre er den mest kjente eksistensialisten i moderne tid, og han er influert av Kierkegaard i sine betraktninger av mennesket som utgangspunkt for forståelse av verden. Sartre tenker videre på Kierkegaards utgangspunkt om den enkelte og dens forhold til tilværelsen gjennom en evig streben etter å finne helhet i en høyere makt. Han fokuserer i større grad på menneskets dynamiske natur som en håpløs streben mot å fullstendig gjøre seg selv. I lys av dårlig tro skal jeg først belyse at Sartre har et pessimistisk menneskesyn hvor ingen tro slik jeg tolker Kierkegaard kan "løse" tilværelsens motsigelser. Mennesket er og blir begrenset.

I følge Sartre kan ikke mennesket defineres, det eksisterer først og definerer seg selv så ut ifra hva det gjør. Her det kjente sitatet: ” Eksistens forut for essens” (EEH, 1993, s. 8). Mennesket blir til gjennom hvordan det prosjekterer seg, og eksistens er derfor en stadig pågående prosess. I boken *Eksistensialisme er humanisme* (1993) ønsker Sartre å svare på kritikken fra kristent hold om at hans eksistensialisme fraskriver mennesket ansvar for egne handlinger. Hvis eksistens er rene tilfeldigheten kan enhver gjøre som hun vil, og dette er i følge kritikken et svært farlig utgangspunkt. Jeg skal først se på Sartres forståelse av bevissthet og dårlig tro fordi å legge grunnlaget for hans ateistiske trosforståelse.

Bevissthet.

Sartre tar for seg tematikken omkring bevissthet og dårlig tro i *L'Être et le néant* (Being and nothingness) fra 1943. I følge Sartre er bevisstheten utgangspunktet for forståelse av verden, og en hver bevissthet er selvbevissthet. På den måten innebærer forståelse av verden et subjekt, og dens forståelse er subjektiv. Slik jeg forstår Sartre er bevisstheten ingenting foruten det innhold mennesket fyller den med gjennom sin forståelse av verden. Mennesket tilfører livet sitt mening gjennom hvordan det utlever sin eksistens i verden, og derfor har bevisstheten intet innhold forut for menneskets prosjekter i verden. Med dette utgangspunktet er en hver eksistens en tilfeldighet, og er preget av feilbarlighet. Jeg skal komme tilbake til dette når jeg ser på forståelsen av at eksistens innebærer mangel.

I følge Sartre har et hvert spørsmål om væren i verden en opprinnelse i negativer, en hver væren fremtrer på basis av hva det *ikke* er (BAN, 2003, s. 29). En hver væren har ikke-væren i seg, og negativer er på den måten begynnelsen for at væren kan fremtre gjennom bevisstheten. Sartres eksistensialistiske utgangspunkt er den rene subjektivitet, det cartesianske cogito: ” jeg tenker altså er jeg” (2003, s. 109). Med dette ønsker han å fremheve at mennesket ikke er annet enn bevisstheten en har om den, livet har ingen mening forut for den mening en tillegger den ved å eksistere i det. På den måten er bevissthet menneskets mulighet til å overskride seg selv.

I følge Sartre handler menneskets eksistens om ensomhet da det innebærer at vi selv velger vårt vesen. Mennesket er ingenting, eller er i alle fall ikke egnet til å definere seg selv forut for de prosjekt det tar gjennom livet. På den måten er mennesket forlatt i verden med ansvaret for å definere seg selv gjennom sine handlinger. Det har derfor ingen betydning å spørre om mennesket har en a priori mening i verden (en mening forut for dens eksistens). Det er menneskets handlinger som er sentrale, og det er verken nødvendig eller mulig å gi

menneskets eksistens en bekreftelse til noe annet enn til en selv. For å belyse viktigheten av dette skriver Sartre i *Notebooks for an ethics* (1993): "Man is the being who has to be to give a meaning to Being. He does not give this meaning to a witness; he does not manifest Being to any God-he manifests it to himself" (s. 449). Dette er utgangspunktet mitt for forståelsen av Sartres ateistiske innfallsvinkel hvor eksistens, frihet og ansvar er tett forbundet.

Dårlig tro

Jeg har tidligere belyst min tolkning av at Kierkegaards konsept om fortvilelse får et positivt aspekt når mennesket gjør seg bevisst på seg selv med de begrensninger og muligheter det innebærer å være ett menneske, og Sartre arbeider videre med motsetningsforholdene i mennesket. I følge Sartre er det en evig dynamikk mellom motsetningsforholdene i mennesket, og dette får som konsekvens at mennesket stadig forblir i dårlig tro (BAN, kap. to). Dårlig tro kan i følge Sartre tolkes som et aspekt ved menneskets væremåte som innebærer selvfornektelse. I følge Sartre innebærer motsetningsforholdet i mennesket at en har en permanent mulighet for dårlig tro. Mennesket vil alltid være seg bevisst på at det er i dårlig tro uavhengig av om det fortreges eller ikke, for mennesket er i følge Sartre alltid bevisst sine handlinger. Å tro er å vite at en tror, og å vite at en tror er ikke lenger å tro. Mennesket kan selv aldri gripe sin essens som en "ferdig" størrelse slik en vase er og blir en vase. Mennesket kjennetegnes gjennom prosjekt, menneskelivet er en måte å være på (2003, s. 654). I motsetning til en ting som er dens fulle væren fyller mennesket stadig sin tilværelse med mening, og denne dynamikken gjør at mennesket er i stadig ubalanse. Her kommer Sartres skille mellom i-seg-væren og for-seg-væren inn, men jeg skal her fokusere på for-seg-væren som er mennesket (2003, s. 98). Forenklet presentert er i-seg-væren fenomen i verden, objekter som f. eks en vase, ett bord og ett hus som er sin fulle væren, de er "ferdige" størrelser så lenge de har den funksjon som de skal. I-seg-væren er ubevisste værener. Mennesket er for-seg-væren som er en negasjon av i-seg-væren, og innebærer en mangel i væren som gjør en til evig streber etter helhet. Mennesket er aldri sin fulle væren da det stadig projakterer seg selv, dens eksistens er derfor ubestemt, tilfeldig og begrenset. Mennesket *er* ikke bare, men er alltid strebende i en retning, og er seg bevisst på det. Mennesket er på den måten aldri "hel" slik en vase er sin ferdige størrelse. Det karakteristiske ved menneskets eksistens er at en stadig streber etter å bli i-seg-væren, en fullkommen "hel" størrelse.

For å belyse dette nærmere skal jeg se på Sartres forståelse av mangel som en del av menneskets natur: "It is only in the human world that there can be lacks" (2003, s. 110).

Sartre bruker videre fullmåne som et eksempel for å illustrere mangel i væren. Han skriver at på samme måte som halvmånen streber etter å bli fullmåne (fordi den streber etter å bli hva den ikke er) drives mennesket mot en totalitet på basis av hva det mangler (2003, s. 111).

”Human reality therefore is by nature an unhappy consciousness with no possibility of surpassing its unhappy state” (2003, s. 114). Dette utdraget belyser Sartres pessimistiske menneskesyn hvor tilfeldighet, mangel og feilbarlighet er en del av menneskets eksistens.

I-og-for-seg-væren

I følge Sartre streber mennesket etter en sammenfalling mellom i-seg-væren og for-seg-væren, men dette er en umulighet. En søker etter å bli Gud som er enhet av i- og for-seg-væren. I følge Sartre er i-verden-væren helhet: ” ” The being of human reality is suffering because it rises in being as perpetually haunted by a totality which it is without being able to be it, precisely because it could not attain the in-itself without losing itself as for-itself” (2003, s. 114). Slik jeg tolker Sartre ligger streben implisitt i mennesket. Det er en søken etter noe en ønsker å være, men som en ikke kan bli. I følge Sartre eksisterer ikke Gud fordi mennesket aldri kan nå det, samtidig som det er noe mennesket alltid vil strebe etter. Gud er bare en forestilling, og en streben etter en syntese mellom i-seg-væren og for-seg-væren er derfor unyttig, samtidig som det er en del av menneskets eksistens. Mennesket er derfor evige strebere etter en helhet, men finner det ikke noe sted (2003, s. 79). Sartre skriver på slutten av *Being and time* (2003) at det absurde er det som er meningsløst, prosjekter er meningsløse fordi de er rettet mot et uoppnåelig mål: På den måten er mennesket evige strebere etter fullkommenhet på basis av sin frihet - mangel. Mennesket ønsker å *bli* Gud. ” To be man means to reach toward being God. Or, if you prefer, man fundamentally is the desire to be God” (s, 587).

Ateistisk eksistensialisme

Vil det i lys av menneskets fravær av fullkommenhet være et skremmende livssyn å gi mennesket mulighet til fri utfoldelse? I boken *Eksistensialisme er humanisme* (1993) betegner Sartre seg selv som ateistisk eksistensialist, og han ønsker her å respondere på kritikken fra det kristne hold om at en ateistisk eksistensialisme innebefatter at mennesket fraskrives ansvar for egne handlinger. Hvis Gud ikke eksisterer må mennesket selv bestemme værens mening, og det er et ansvar kristendommen mener at mennesket ikke er egnet til å ha. Det vil da ikke finnes et verdigrunnlag, og mennesket ville kun ha handlet for egennytte. Kristen tro kan på den måten bortforklare menneskets handlinger ved å gi noe hinsides (Gud) ansvaret for de

vendinger mennesket tar i livet. Sartre ønsker derimot å sentralisere det fulle ansvaret i individet. I følge Sartre er det ubetydelig om Gud eksisterer eller ikke da mennesket aldri vil kunne vite om det faktisk er sant. En tro på Gud er beroligende og smertedempende i lys av troen på at verden allerede er sett, og at mennesket ser verden gjennom Guds øyne. Dette medfører at verden vil forsvinne hvis Gud forsvinner, og mennesket vil dermed være etterlatt til seg selv.

Sartre avkrefter likevel at en gudløs eksistensialisme fraskriver individet ansvar for andre mennesker. Dette minner om en kantiansk etikk om at enhver individuell handling skal gjøres i tråd med et universalistisk utfall. Sartre går her inn for at på tross av at eksistensialismen han representerer er individualistisk, vil et hvert valg mennesket foretar seg innebære å ta ansvar for alle mennesker. Sartre mener at mennesket vil ta ansvar for andre fordi det finnes verdier som mennesket selv har konstruert, og det er derfor ubetydelig om Gud eksisterer eller ikke. Uavhengig av om Gud eksisterer vil det finnes et vesen som eksisterer før det kan defineres av noe begrep og dette vesenet er mennesket. Det er altså mennesket som må stilles ansvarlig for hva som skjer i verden: "Derfor finnes det ingen menneskenatur, fordi det ikke finnes noen Gud som har instituert et slikt begrep. Mennesket bare *er* - ikke bare slik det *oppfatter* seg selv, men slik det *vil*;..." (1993, s. 10). Ved å gi mennesket friheten til å gjøre hva det vil, mener Sartre at mennesket vil ta fullt ansvar for en hver handling det tar. I motsetning til kristendommen som dyrker Gud og de evige verdier, er utgangspunktet for ateistisk eksistensialisme at verdier kan forandres til det bedre basert på menneskets skaperevne. Ingenting kan unnskyldes eller bortforklares i en tro på Gud. Det er alltid mennesket som er aktøren for sine handlinger. I følge Sartre er mennesket ensomt fordi Gud ikke eksisterer. Mennesket er menneskets fremtid, skriver han, og det innebærer at mennesket må ta ansvar for hva det velger å gjøre med livet sitt. Ingenting hinsides kan dokumentere eller bekrefte hva en velger å gjøre, det er livet her og nå som teller. På den annen side mener han det er leit at Gud ikke eksisterer, for det kan da ikke finnes noe a priori godt, fordi det ikke finnes noen uendelig og fullkommen bevissthet til å tenke det (1993, s. 16). Dette belyser min forståelse av Sartres pessimistiske menneskesyn hvor streben etter noe fullkomment er illusorisk, samtidig som det er et uunngåelig aspekt ved menneskets eksistens. Eksistens innebærer mangel, og det gjør at en stadig streber etter å nå en fullkommen eksistens. Samtidig gir boken *Eksistensialisme er humanisme* et positivt syn på mennesket som ansvarsfulle moralske aktører. Jeg ønsker likevel å fokusere på min forståelse av

mennesket som evige strebere etter fullkommenhet da jeg hovedsakelig tar utgangspunkt *Being and nothingness* (2003).

Frihet er mangel.

Sartre skriver i *Eksistensialisme er humanisme* (1993) at kristendommen tror at en med rett innsikt vil få innsikt i hvordan verden virkelig er skapt gjennom Guds øyne. I lys av Sartres eksistensialistiske innfallsvinkel er det skremmende for et hvert menneske å ta ansvar for å tilføre mening til tilværelsen, og de dynamiske motsetningsforholdene i mennesket gir en permanent mulighet for dårlig tro. En ønsker å ha en forsikring på at ens væren har en mening forut for hvordan en prosjekterer seg selv, og setter derfor sin lit til noe utenfor en selv. Dette perspektivet henger sammen med Sartres svært komplekse frihetsbegrep. I utgangspunktet er mennesket fritt da ens væren er tilfeldig og ubestemt, samtidig som mennesket har en stadig mulighet for å falle i dårlig tro. Sartre belyser frihetsproblematikken i *Notebooks for an ethics* (1992). Friheten er noe vi ønsker oss bort fra, samtidig som det kom inn i verden med mennesket som et navn på menneskets muligheter. Frihet er derfor vedvarende så lenge mennesket eksisterer, og belyser at menneskets eksistens innebærer mangel. Frihet er derfor menneskets konstruksjon, og innebærer at en er i stadig ubalanse (dårlig tro). Frihet kom inn i verden fordi eksistens innebærer mangel. Slik jeg forstår Sartre, er mennesket i evig streben etter en helhet, og denne helheten er ideen representert gjennom Gud. På tross av at mennesket aldri vil kunne *bli* Gud, streber en etter det i et hvert valg en foretar seg: ” But ignorance is a human affair, it does not represent an inferiority or a vice, but rather a necessary condition of the human condition and of freedom” (1992, s. 336). I lys av Sartres eksistensialistiske innfallsvinkel er menneskets tilværelse kaotisk, den er preget av uorden og tilfeldigheter, og kristendommen er en reaksjon på dette. Mennesket søker orden i en tro på noe utenfor en selv: “Christianity is among other things a slave’s religion because it is a recovery from failure. And with this it gets its depth because it is the appearance of subjectivity in the world on top of the ruins of natural man” (1992, s. 398). Sartre mener at mennesket ønsker en forsikring på at tilværelsen har en mening forut for dens væren i verden, at det har en betydning at jeg akkurat jeg ble født, men denne troen vil vi ikke kunne vite om er sann eller usann da menneskets liv innebærer evig streben etter helhet.

Forbindelsen fortvilelse og dårlig tro.

Jeg har til nå presentert min tolkning av fortvilelse som innfallsvinkel til Kierkegaards trosforståelse, og jeg har nå tatt for meg dårlig tro som et aspekt ved mennesket. Jeg har

fokusert på motsetningsforholdene i mennesket da jeg mener det belyser tolkningen min av fortvilelse som innfallsvinkel til Kierkegaards trosforståelse. Slik jeg forstår Kierkegaard, kan fortvilelsen være et positivt aspekt når mennesket gjør seg bevisst på å være ånd. Ved troen kan mennesket få ny tro/tiltro til seg selv og tilværelsen, og dermed se sine muligheter som ånd. På den måten er tro det motsatte av fortvilelse (2003, s. 205). Tro kan oppløse tilværelsens motsigelser og fortvilelsen får dermed et positivt aspekt. Slik jeg ser det, er både fortvilelse og dårlig tro essensielle aspekt ved mennesket, men dårlig tro kan aldri bekjempes. Et menneske har permanent mulighet til å være i dårlig tro så lenge det eksisterer, og det innebærer en evig streben etter fullkommenhet. Til forskjell fra Kierkegaards skille mellom bevisst og ubevisst fortvilelse er dårlig tro slik jeg forstår det en stadig bevissthet uavhengig om en er i selvfornektelse av den eller ikke. En bevissthet vil derfor aldri kunne oppløse ubalansen i livet fordi en alltid vil kunne være i dårlig tro, og basert på denne forståelsen synes jeg Sartre innehar et pessimistisk menneskesyn.

I følge Sartre er forskjellen på en kristen og en ikke kristen at den kristne ikke vedkjenner seg sin natur: "The christian escapes anxiety and contingency by accepting the inessentialness of the creature, but he arranges to preserve at the bottom of his inessentialness the absolute and self-evident consciousness that he is essential to the world and consequently to God" (1992, s. 524). I lys av dette mener Sartre at kristendommen er en flykt fra angsten og tilfeldighetene som preger menneskets natur, og at det ikke løser tilværelsens motsigelser. Mennesket er overlatt til seg selv, og det ønsker ikke kristen tro å vedkjenne seg med. Slik jeg tolker Kierkegaard mener han her det motsatte av Sartre. Som jeg har belyst under forskjellen mellom troende og ikke troende har den troende muligheten til å se fortvilelsens positive aspekt. Ved å se sin egen undergang som menneske (en er endelig, begrenset og tilværelsen motsigelsesfull), vil en til gjengjeld kunne få alt i kraft av det absurde. Fortvilelse er på den måte både å være en fordel og mangel ved mennesket (2003, s. 174).

Sartre er her mer pessimistisk. En ønsker ikke å vedkjenne seg med at tilværelsen er ubestemt. Mennesket er ensomt fordi mennesket selv velger sitt vesen, og det er en smertefull sannhet som en er i stadig selvfornektelse av (1993, s. 21). Fremtiden er uviss, eksistens er ikke skjebnesvanger, og mennesket er derfor etterlatt til å definere seg selv:

"Hvis Gud ikke eksisterer, finnes det heller ikke noen verdier eller påbud som rettfærdiggjør vår opptreden. Slik har vi verken foran oss eller bak oss i verdienes lysverden noen rettfærdiggjørelse eller unnskyldning. Vi er ensomme, uten unnskyldning" (1993, s. 16). Hvis mennesket ikke hadde dårlig tro ville det kunne handle helt fritt. Det er dårlig tro som gjør at

mennesket aldri kan overskride sine faktiske begrensninger, og mennesket er derfor i en evig streben mot fullkommenhet. I lys av dette har Sartre et pessimistisk menneskesyn på tross av at *Eksistensialisme er humanisme* (1993) responderer på den kristne kritikk ved å gi en optimistisk forståelse av eksistensialisme. Jeg vil nå se på et tredje syn, av Simone de Beauvoir, som jeg mener innehar en større optimisme til mennesket i sær til forskjell fra Sartre. Jeg vil vise at hun derfor i større grad kan sammenlignes med Kierkegaard i lys av at fortvilelse er et positivt aspekt ved menneske.

Optimistisk ateisme

Sartre og Beauvoir deler på mange måter samme syn på at mennesket er et dynamisk prosjekt i verden som defineres gjennom hva det gjør. Men mens Sartre betrakter det som en evig streben mot en i-og-for-seg-væren (Gud) tolker jeg Beauvoir til å inneha et mer optimistisk syn på mennesket. Utgangspunktet er at vi aldri kan bli Gud, men i følge Beauvoir må vi fokusere på at vi kan bli så mye annet. En evig streben etter helhet behøver ikke nødvendigvis å være negativ, den kan være utviklende.

I *Tvetydighetens etikk* (2009) problematiserer Beauvoir Sartres eksistensialistiske utgangspunkt hvor han fokuserer på den mislykkede siden av menneskets skjebne. Sartre mener at det karakteristiske ved menneskets væren er at det gjør seg til mangel på væren for at det i det hele tatt skal finnes væren. Et hvert spørsmål om væren innebærer mangel (2003, s. 110). Dette belyser Sartres negative frihetsbegrepet som jeg tidligere har problematisert. Menneskets eksistens innebærer mangel, og det er utgangspunktet for at mennesket kan prosjektere seg selv. Beauvoir reiser spørsmålet: Prøver mennesket forgjeves å virkeliggjøre syntesen av for-seg-væren og i-seg-væren? (2009, s. 93). Beauvoir ønsker å gi denne innfallsvinkelen et positivt aspekt: "Det vil si at mennesket i sitt forgjeves forsøk på å *være* Gud, lar seg selv *eksistere* som menneske, og hvis det nøyer seg med denne eksistensen, faller det nøyaktig sammen med seg selv" (2009, s. 94). Hun fortsetter med å skrive at mennesket ved å gjøre seg til mangel, kan fornekte denne mangelen som mangel, og denne selvbekreftelsen har dermed et positivt aspekt. Det vil på den måten ta ansvar for sin ubestemte eksistens. Her synes jeg det er en klar forbindelse til min forståelse av Kierkegaards konsept om fortvilelse som et positivt aspekt ved mennesket. Ved å bekrefte sine faktiske begrensninger ovenfor en selv, vil en ha mulighet til å kunne overskride disse, men Beauvoir mener ikke at svaret ligger i en tro/tiltro til Gud.

Beauvoir mener at ved å oppgi en umenneskelig objektivitet, ved å gi avkall på å lete utenfor seg selv etter garantier for sin eksistens, vil mennesket forstå at det dreier seg om å ha rett i sine egne øyne. Det er ikke Gud som kan fortelle mennesket hva som er rett og galt. På den måten vil mennesket kunne eksistere autentisk (2009, s. 95). Beauvoir snur dermed Sartres pessimistiske menneskesyn over til å få en positiv karakter ved å avvise den umenneskelige objektivitet. Det er det konkrete liv som eksisterer, og det menneskelige liv innebærer å ta ansvar for sine handlinger i verden. Suksess og nederlag skapes av mennesket, og det er ingen tilfeldighet hvordan livet utfolder seg. Beauvoirs eksistensialistiske perspektiv innebærer derfor å ta ansvar for å tilføre livet sitt mening, og dette ansvaret har et positivt utfall.

Ansvar for alle

I *Pyrrhos og Cineas* skriver Beauvoir om subjektivitet som en positiv bevegelse mot den andre. Subjektivitet innebærer ikke hovedsakelig ensomhet slik i sær Sartre presenterer det som, men er en bevegelse mot den andre som opphever forskjellen mellom meg og deg. Den andre er her ikke en diffus skikkelse eller noe hinsides menneskets virkelighet, det er mellom menneskelige interaksjoner: "... det er bare jeg som kan skape det båndet som knytter meg til den andre; jeg skaper det fordi jeg ikke er en ting, men et personlig prosjekt rettet mot den andre, en transcendens" (2009, s.34). Dette er i følge Beauvoir en makt mennesket har som mange eksistensialister ikke erkjenner. I stedet for å forstå menneskets transcendens som et positivt prosjekt som innebærer både fortid, nåtid og fremtid oppfattes det av mange eksistensialister som en mangel, en uoppnåelig streben. Sartre er som belyst av den oppfatning av at eksistens er en evig streben på basis av at frihet kom inn i verden som et navn på menneskets utfoldelse. Beauvoir mener i motsetning at transcendens er et positivt aspekt som integrerer mennesket i verden som en ikke fastlagt størrelse. På den måten bestemmer mennesket selv sitt forhold til verden.

Dynamikkens positive aspekt.

I likhet med Sartre kritiserer Beauvoir det kristne synet på tro som et sted mennesket finner hvile. Der det er hvile er det ingen prosjekt, og dette fører til evig kjedsomhet. Fred og harmoni har ingenting for seg da det strider med menneskets dynamiske natur. Hvile har ikke utviklingspotensial. Mennesket er et prosjekt, og er på den måten alltid utviklende og ubestemt. Men til forskjell fra Sartre mener Beauvoir at menneskets mulighet til transcendens ikke er en negativ streben, men snarere en mulighet en alltid har til å kunne bestemme sin egen mening i verden. Det finnes ingen objektiv lykke da mennesket er et prosjekt, og vil

derfor bare kunne finne lykke i sine prosjekter. Det er mennesket som må ta ansvar for sine handlinger, og gjerninger må anses som gode eller dårlige basert på menneskelige goder. Beauvoir kritiserer for eksempel Kierkegaards Abrahams eksempel fra *Frygt og Bæven* (2003). Hun reiser her spørsmålet om det like gjerne kan være en bedrager, djevelen eller en selv som gir Abraham kallet om å ofre Isaak. I følge henne er det samfunn, og ikke Gud som snakker: ”Mennesket kan ikke opplyses gjennom Gud; det er alltid gjennom menneskene at Guds appell vil la seg høre, og det er gjennom mennesket man prøver å kaste lys over Gud. Det er alltid gjennom menneskene at Guds appell vil la høre fra seg...” (2009, s. 47). I følge Beauvoir er menneskets transcendens ubegrenset, og ingen Gud kan kontrollere denne makten. ”Hvis Gud eksisterte, ville han altså være ute av stand til å styre menneskets transcendens. Mennesker er bare stilt ovenfor andre mennesker, og dette nærværet eller fraværet langt borte i himmelen angår ikke oss” (2009, s. 47). I likhet med Sartre mener Beauvoir at det derfor ikke gir mening å stille spørsmål ved Guds eksistens da Gud ikke er en del av menneskets virkelighet, og er derfor uvesentlig for hvordan mennesket utfolder seg. Både Sartre og Beauvoir sår tvil om Kierkegaards prosjekt eller argument om at det kun er i troen en kan overskride fortvilelsen og ut av sine begrensninger. De viser nettopp at det ikke trenger å betinges av en Gud da Gud ikke representeres i menneskets virkelighet.

Menneskeheten

I følge Beauvoir er det menneskeheten, og ikke Gud som vi må vende oss mot. Menneskeheten har to aspekter, den er både åpen og lukket da den i tillegg til overskridelse også har en bestemt historie. Mennesket vil alltid være knyttet til en kulturell kontekst som er vår jordlige tilværelse i verden. I likhet med Sartre mener Beauvoir at det ikke har noe for seg for mennesket å etablere et forhold til det uendelige. Det er her og nå som gjelder, og mennesket må derfor ta utgangspunkt i det konkrete for å kunne transcendere seg selv. I følge Beauvoir er den kristne bare et redskap i Guds hender (2009, s. 69). På den måten fraskriver han seg sitt eget ansvar, og fremstår derfor ikke på en autentisk måte. Han *vil* ikke seg selv fullt og helt, men setter i stedet sin lit i Guds hender. Hans prosjekter er ikke hans egne, og han fraskriver seg så sin frihet i den andre, han oppgir seg selv for å være i kraft av Gud.

Beauvoir deler Sartres syn på at all bevissthet er om noe, mennesket besitter bevisstheten og ingenting kan unnskyldes som å være en ubevisst handling. Et hvert valg er bevisst. ”Det er bare subjektet som kan rettferdiggjøre sin egen eksistens, intet fremmed subjekt, intet objekt kan bringe frelse utenfra. Man kan ikke betrakte subjektet som ingenting, siden bevisstheten

om alle ting finnes i det” (2009, s. 149). Jeg har brukt Beauvoir fordi jeg mener hun representerer en opportunistisk ateisme, og kan derfor på mange måter sammenlignes med Kierkegaard i lys av at fortvilelsen er et positivt aspekt som er utviklende. Til forskjell fra denne forståelsen betrakter Sartre menneskets eksistens som en håpløs streben etter fullkommenhet, etter å bli Gud. På tross av at både Sartre og Beauvoir representerer en ateistisk eksistensialisme, har Beauvoir et positivt syn på streben. Hun oppfatter det ikke som en mangel, men snarere som en utviklende prosess basert på menneskets dynamiske eksistens. Jeg mener derfor at det kan trekkes en sammenligning mellom Kierkegaard og Beauvoir i lys av fortvilelse som et positivt aspekt ved mennesket. I likhet med Kierkegaard, mener Beauvoir at streben er utviklende når mennesket forholder seg autentisk til seg selv. Streben fører et sted, og et hvert valg er med i denne utviklingsprosessen. Mens Kierkegaard finner svaret på fortvilelsen i tro/tiltro til Gud, går Beauvoir utenfor religiøs tilknytning uten å falle i en pessimisme. På den måten mener jeg at hun løser et eksistensielt problem. Mens Gud er svaret på problemet ved fortvilelse hos Kierkegaard, mener jeg at Beauvoir løser det samme problemet *uten* Gud. Hun har dermed en sekulær relasjon til Kierkegaard, mens Sartre representerer et dystert syn på menneskets streben som en håpløs ferd som ikke fører noe sted, nettopp fordi Gud ikke finnes. I lys av denne forståelsen vil jeg derfor kunne si at Beauvoirs eksistensialisme skiller seg fra Sartre da hun ser det som utviklende, snarere enn å være ett problem, at streben er et essensielt aspekt ved mennesket.

I denne oppgaven har jeg tatt for meg min tolkning av Kierkegaards konsept om fortvilelse som et positivt aspekt ved menneske, og jeg har brukt Sartre og Beauvoir for å vise hvordan fortvilelse kan forstås på andre måter, for å Kierkegaard i en sammenheng. Jeg har ønsket å vise at Beauvoir løser fortvilelsen uten Gud, og innehar derfor en sekulær relasjon til Kierkegaard. I motsetning til Sartre har Kierkegaard og Beauvoir et opportunistisk menneskesyn hvor streben på basis av menneskets ufullkomne eksistens er en utviklende prosess snarere enn å være en håpløs streben mot intet slik Sartre synes å mene. Jeg har fokusert på at mennesket er motsetningsforhold da jeg mener det er essensielt for å forstå hvordan fortvilelsen viser seg som et aspekt i mennesket. Jeg har ønsket å vise at det nettopp er fordi mennesket er motsetningsforhold mellom to verdener at alle mennesker er fortvilet. På tross av at fortvilelsen også knyttes til menneskets begrensninger (det er endelig, begrenset, tilværelsen motsigelsesfull), har jeg ønsket å vise at fortvilelsen kan forstås som et positivt aspekt når mennesket gjør seg bevisst på å være ånd. Det er nettopp fordi mennesket er del av både den jordlige og åndelige verdenen at en har mulighet til å overskride sine

faktiske begrensninger, og i lys av denne forståelsen mener jeg derfor at Kierkegaard innehar et positivt menneskesyn.

Referanseliste.

Beauvoir. S. 2009, *Pyrrhos og Cineas, Tvetydighetens etikk*, Pax forlag A/S, Oslo.

Hannay, A. 1999, *Kierkegaard, the arguments of the philosopher*, Routledge, London, s. 1-324.

Kierkegaard. S. 2003. *Frygt og Bæven*, Danske Klassikere, Det danske Sprog- og litteraturselskap, Borgen.

Kierkegaard. S. 2003. *Sygdommen til døden*, Danske Klassikere, Det danske Sprog- og litteraturselskap, Borgen.

Kierkegaard. S. 1994, *Afsluttende Uvidenskabelig efterskrift*, samlede værker bind 10&11, Gyldendal, København.

Sartre. JP. 2003, *Being and Nothingness*, Routledge classics, London/New York.

Sartre. JP. 1993, *Eksistensialisme er humanisme*, J.W. Cappelens forlag A.S, Halden.

Sartre. JP. 1992, *Notebook for an ethic*, The University of Chicago Press, Chicago/London.